

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.9 : 330

ПОЗИЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Гжесюк А.О.

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

В статті розглянуто важливі аспекти позиціонування української освіти в глобальній економіці XXI ст. Проаналізовано цілий ряд індикаторів, зокрема ІРЛП, рівень конкурентоспроможності національних освітніх систем, а також особливості національного ринку освітніх послуг. Запропонована нова аналітична модель ємності українського ринку освітніх послуг.

Ключові слова: ІРЛП, міжнародна конкурентоспроможність освітніх систем, ємність ринку освітніх послуг.

The article describes significant aspects of Ukrainian education positioning in the XXI century global economy. A lot of indicators were analyzed – HDI, competitiveness of national educational systems and features of national educational market in particular. New analytical model of Ukrainian educational market capacity was proposed.

Key words: HDI, international competitiveness of national educational systems, educational market capacity.

Актуальність проблеми. Конкурентоспроможність будь-якої економіки значною мірою залежить від рівня освіти в ній, яка у свою чергу визначає характер розвитку країни, її інтелектуальний потенціал та перспективне позиціонування в глобальній моделі виробництва. Впродовж багатьох років освітня система відігравала у цих процесах авангардну роль, яка ще до недавнього часу була скерована на розв'язання нагальних потреб національних економік. Наприкінці 20 століття така функція почала змінюватись, адже відтепер університети перетворилися у потужні центри експорту знань та адсорбції інтелекту, попит на які повною мірою не задовольнявся. Як результат, виник світовий ринок освітніх послуг (насамперед університетських) з усіма традиційними для нього

ознаками: сегментацією, експансіоністськими стратегіями, ціновою політикою тощо. Певною мірою віддзеркаленням таких тенденцій стали численні світові рейтинги національних освітніх систем, які у сучасних умовах виконують щонайменше дві основні функції: ідентифікаційну та рекламну. Наведені вище зміни й зумовили актуальність пропонованої статті та її наукову значущість виходячи з того, що кожна країна, а Україна при цьому не є виключенням, як раніше так і зараз прагне до збільшення вагомості своєї освітньої галузі та її міжнародного визнання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми розвитку освіти, зокрема її численних міжнародних напрямів діяльності доволі глибоко розглядалися у працях багатьох як зарубіжних так і вітчизняних науковців, зокрема Д.Белла, Ю.Васильєва, А.Дайновського, І.Каленюк, В.Кудіна, Дж.Стігліца та багатьох інших, проте в сучасній економічній літературі ще й досі бракує комплексної оцінки та міжнародних порівнянь якості освітніх систем, лідером яких, без сумніву є університетська освіта, що й спонукало автора до написання цієї статті.

Мета роботи: проаналізувати фундаментальні позиції національної освіти в глобальній соціально-економічній системі. Сформульована мета може бути досягнута лише за умов реалізації щонайменше двох основних завдань: міжнародного оцінювання позицій вітчизняної освіти та розробці прогностичної моделі розвитку української освітньої системи в процесі її адаптації до потреб глобальних конкурентних ринків.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Освіта як складова людського капіталу. Тривалий час в міжнародній статистиці активно використовували насамперед економічні показники, які вважали беззаперечними при аналізі зрушень в різних системах господарювання. Разом з тим чимало дослідників як тоді так і зараз вважають, що кінцевим наслідком економічного зростання можуть вважатися якраз саме соціальні індикатори, як такі, що відображають кінцевий спосіб споживання. Водночас всі розуміли, що без прогресу в освіті було б абсурдним очікувати інноваційного «буму» у будь-якій державі світу. Певною мірою подолати такі суперечності, насамперед на індикативному рівні, була покликана система комплексних індексів, яка б на субіндексній базі уособлювала б в собі як економічні так і соціальні наслідки національного прогресу. Найбільш вагомим при цьому може вважатися індекс людського розвитку (HDI), добре відомий також як

індекс розвитку людського потенціалу. В агрегованому вигляді він являє собою цілісну систему індикаторів: перспективну тривалість життя при народженні, середню тривалість навчання, очікувану тривалість навчання, валовий національний дохід на душу населення. Перевагою цього індикатора є без сумніву його системо-компонентна структура, натомість недоліком - відсутність коефіцієнтної основи для збалансованого аналізу кінцевих результатів. Розуміючи це автори його створення вирішили у своїх розрахунках наводити два показники: індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) та ІРЛП, що не пов'язаний з розподіленням доходом. Як результат було отримане наступне:

- більшість постіндустріальних країн, станом на початок 2010 року мають показник ІРЛП, а це знаходиться в цифрових межах 0,938 – 0,788, що дозволяє виокремити групу країн з найбільш високим рівнем розвитку людського потенціалу (Норвегія, США, Канада, більшість держав ЄС);
- до групи лідерів відносять також основні нафтовидобувні країни (Об'єднанні Арабські Емірати, Бруней, Катар) та ряд пост соціалістичних країн – Чеська Республіка, Словенія, Словаччина, Естонія, Угорщина, Польща, успішні реформи в яких забезпечили їм авангардні позиції у світовому рейтингу. Разом з тим, якщо виключити нафтовий фактор та зумовлений його дією високий рівень доходів, то перелічені країни Західної Азії автоматично випадають з названої вище групи головним чином через низький рівень освітнього субіндексу. За таких саме умов Естонія, приміром, могла б мати аналогічний до Данії індекс;
- Україна відноситься до другої групи – держав з високим рівнем розвитку людського потенціалу (2010). До складу цієї групи входять наступні 42 (за рейтингом) країни ІРЛП яких, знаходиться в межах оціночної шкали 0,784 – 0,677. Україна при цьому посідає 69-ту сходинку на індекс 0,710, який є нижчим аніж аналогічний в Латвії, Румунії, Саудівській Аравії, Казахстані та Російській Федерації, проте вищий за бразильський, грузинський, турецький та інші індекси;
- до країн з середнім рівнем розвитку відноситься група держав, ІРЛП яких знаходиться в межах від 0,669 до 0,488 (відповідні рейтингові місця 86-127). Характерним прикладом держав цієї

групи є Китай, Туркменія, Молдова, Монголія, В'єтнам. Слід зазначити, що у колишніх пострадянських країнах значення освітнього субіндексу залишається високим, проте основний економічний показник валовий національний дохід (ВНД) є доволі низьким, а цей компонент суттєво впливає на сумарний результат розрахунків та відповідне глобальне країнове позиціювання;

- країни з низьким рівнем розвитку людського потенціалу представлені насамперед африканськими державами та деякими азійськими, їх показник ІРЛП знаходиться в межах 0,470 – 0,140, а відповідні рейтингові позиції від 128 (Кенія) до 169 (Зімбабве). Співвідношення: результати виробництва – рівень освіти майже у всіх з них залишається доволі низьким.

Більш ретельний аналіз ІРЛП та такої важливої його складової як освітнього субіндексу дозволив встановити: щонайбільше виграють в умовах глобалізації ті країни, в яких співвідношення економіка – освіта є гармонізованим. Підтвердженням цьому є приклад України, яка на початку системних реформ аж ніяк не могла бути віднесена до держав з високим рівнем розвитку людського потенціалу і це при тому що її освітній субіндекс був одним з найвищих у Європі (див.табл.1)

Таблиця 1. Динаміка зростання ІРЛП в Україні

Рік	1990	1995	2000	2005	2009	2010
Значення індексу	0,690	0,644	0,649	0,696	0,706	0,710

Джерело: Доклад о развитии человека 2010.

Индекс развития человеческого потенциала,

Статистическое приложение.-М., 2010.- С.143 – 196

Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010>

Як впливає з таблиці, упродовж 1990-1999 років в Україні констатовалося щорічне зниження ІРЛП, яке відбувалося водночас із погіршенням якості освіти. Початок економічного зростання ознаменувався 2000-им роком, а враховуючи те, що освітній субіндекс залишався в країні доволі високим, то саме цей компонент разом з субіндексом ВВП у сумарному підрахунку призвів до переміщення позицій нашої держави вгору.

Тим не менше варто зазначити, що помилковість багатьох сучасних точок зору на реальний стан освіти в Україні нерідко зумовлюється тим, що вона ще й досі має високі «радянські стандарти». Думається що це принципова помилка, адже технологічний рівень вищої освіти в СРСР

зразка 70-80-х років був значно нижчим за матеріальну базу університетів провідних постіндустріальних держав, а з огляду на те що можливості матеріального розвитку в українських ВНЗ упродовж 90-х років не було, можна з великою впевненістю говорити, що якість освіти від цього кращою не ставала. Більш того, подальша комерціалізація освітнього процесу і втрата багатьох його якісних характеристик (ретельного відбору, зі ставності навчальних планів та програм, кадрового забезпечення) в Україні призвели до суттєвих перешкод на шляху до світового визнання українських дипломів. Розуміючи це й в Україні процес нострифікації документів про освіту зробили доволі складним та суперечливим, адже за укладеними міжурядовими угодами без перешкод визнаються, приміром, молдавські дипломи, натомість шведські – не визнаються. Тим не менше упродовж 2001-2009 років коефіцієнт охоплення вищою освітою в нашій державі досяг рекордних 79,4% всього дорослого населення, що перевищувало аналогічний показник в Японії, Канаді та Нідерландах і було у 1,5 рази вище ніж в Швейцарії [1, с.192-193].

Разом з тим, інші показники міжнародного визнання вищої, насамперед університетської освіти можуть бути проаналізовані (з нашої точки зору) виходячи з рівня її конкурентоспроможності. Доволі показовою проте не беззаперечною може вважатися оцінка Світового економічного форуму. У таблиці 2 наведено повне рейтингування країн за показником «індекс конкурентоспроможності вищої освіти».

Як випливає з нього, Україна має відносно високий рівень конкурентоспроможності, посідаючи при цьому 46-е місце в світі та випереджаючи такі країни як Італія, Росія, Китай, Індія тощо. Разом з тим варто зазначити, що попри ці розрахунки, Італія є більш привабливою для навчання іноземних студентів аніж Україна, а отримання диплома в університетах США все одно є більш престижним ніж у Фінляндії чи Ісландії, хоча їхня індексна оцінка значно випереджає американську. Важко також погодитись з тим що рівень вищої освіти в Коста-Ріці є настільки високим, що це дозволило цій країні залишити далеко позаду себе ще 96-ть держав світу. Тим не менше конкурентні переваги західних університетів є очевидними, що й вимушує багатьох студентів з інших держав приїздити на навчання в американські чи європейські ВНЗ.

Вища освіта у будь-якій державі, незважаючи на її високу мобільність,

зіставність навчальних планів та систем продовжує орієнтуватись насамперед на національні стандарти, адже значна частка фінансування освітніх закладів в державах-лідерах припадає, як зазначає С.Пьяно (S.Peano), на різного рівня бюджетні асигнування [3]. Тим не менше, процес комерціалізації освіти як раніше так і зараз відіграє значну роль у позиціюванні університетів, а мета багатьох досліджень полягає у тому щоб визначити як ринкові так і неринкові (за В.Волфом (Wolfe V.)) механізми регулювання [4].

Таблиця 2. Значення індексів конкурентоспроможності вищої освіти деяких країн

Країна	Місце	Бали
Фінляндія	1	6,06
Швеція	2	5,90
Данія	3	5,84
Швейцарія	4	5,79
Сінгапур	5	5,77
Ісландія	6	5,74
Бельгія	7	5,71
Канада	8	5,66
США	9	5,64
Нідерланди	10	5,63
Тайвань	11	5,63
Норвегія	12	5,59
Нова Зеландія	13	5,55
Австралія	14	5,53
Республіка Корея	15	5,42
Австрія	16	5,38
Франція	17	5,36
Великобританія	18	5,34
Німеччина	19	5,33
Японія	20	5,28
Греція	42	4,67
Коста-Ріка	43	4,64
Україна	46	4,61
Італія	47	4,60
Російська Федерація	50	4,55
Румунія	54	4,47
Хорватія	56	4,35
Китай	60	4,24
Болгарія	67	4,14
Індія	85	3,85
Бурунді	139	2,03

Джерело: *Annual Global Competitiveness Report 2010*

<http://www.weforum.org/en/media/publications/AnnualReport/index.htm>

Неважко спрогнозувати, що частина доходів університетів буде суттєвою мірою залежати від загального рівня конкурентоспроможності

та сформованої імеджованості ВНЗ. Таким чином розглядати освітній ринок як існуючий так і перспективний слід виходячи з припущення, що у кожній державі сформований єдиний (у деяких країнах, як в США – децентралізований) комплекс, який у міжнародній системі порівнянь називається національною освітньою системою. Країнові порівняння, які запропонував Світовий економічний форум представляються такими, що дозволяють сформулювати, хоча й з деякими застереженнями, цілісну оцінку конкурентоспроможності цієї системи (рис.1).

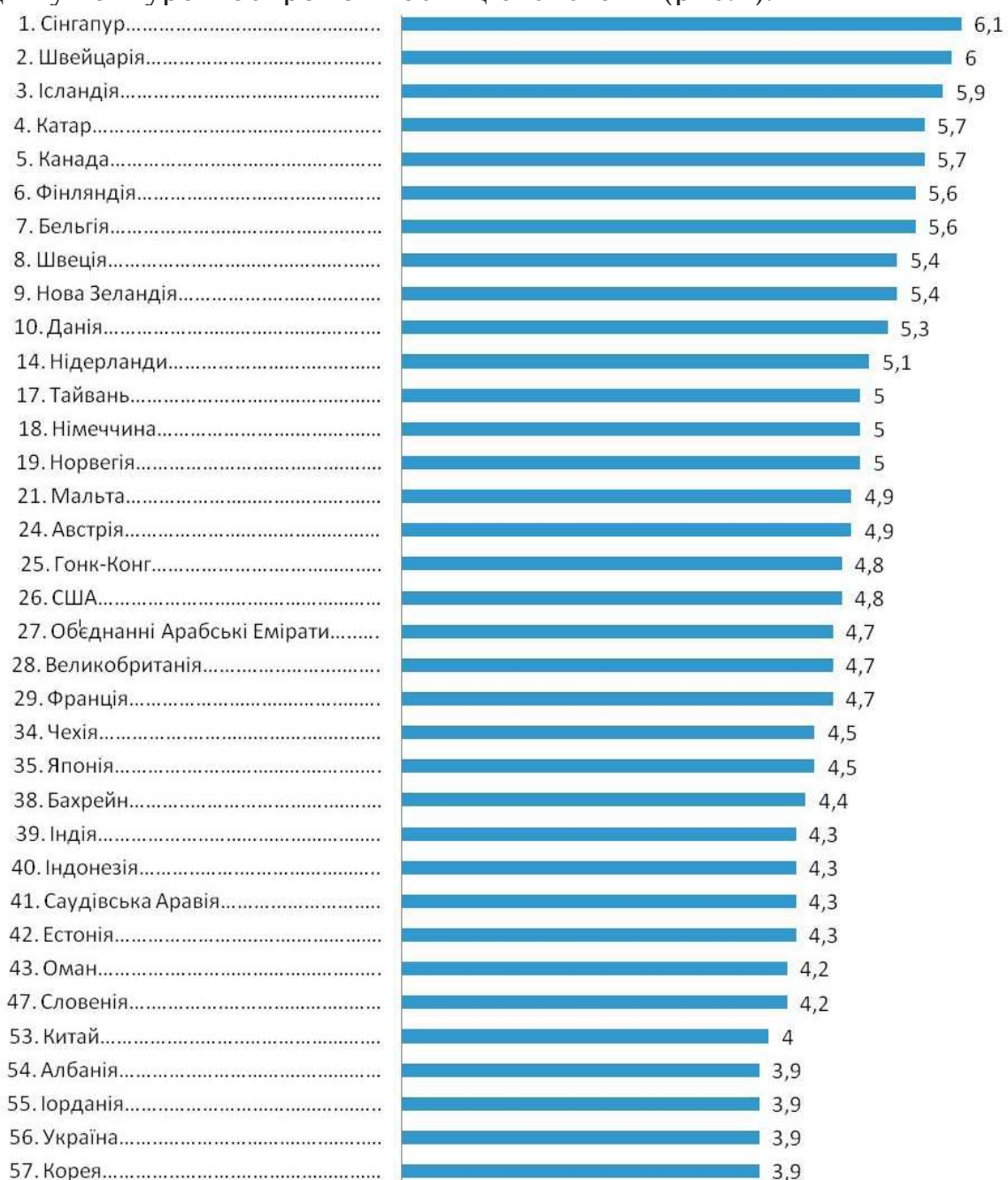

Рис.1. Рівень конкурентоспроможності національних освітніх систем деяких держав

Джерело: Annual Global Competitiveness Report 2010

<http://www.weforum.org/en/media/publications/AnnualReport/index.htm>

Перевагами наведеного ранжування є те, що у ньому в цілому вдається правильно визначити характер нарощування певних ознак в освітньому комплексі, натомість його ж недоліками є доволі велика частка так званих «інтрузій» (включень), які потрапили до списку лідерів випадково, тим не менше вони уособили в собі доволі великі претензії на освітні зрушення цілого ряду країн що розвиваються. З огляду на це непоодинокими є численні парадокси подібного ранжування. Приміром важко погодитись із тим що рівень конкурентоспроможності національних освітніх систем Барбадосу, Лівану, Тунісу, Коста-Ріки та Малайзії є вищими за США, а Японія значно поступається Тринідаду і Тобаго, Брунею, Кенії та Гамбії. Викликає сумнів також і те, що Зімбабве, Ботсвана, Маврикій і Албанія залишили позаду себе Південну Корею. Щодо України, то визначені для неї позиції виглядають доволі справедливими і такими що потребують додаткового уточнення, як з огляду на сучасний стан так і на перспективу.

Прогностична модель розвитку вітчизняної освітньої системи

Розвиток будь-якої системи освіти завжди має орієнтуватись на потреби суспільства, яке власне кажучи, й визначає свої вимоги до якості послуг що надаються, а також стандартизовані методи оцінки якості освітнього продукту, тобто кінцевого результату навчального процесу. Основними чинниками, що вплинули на діяльність вітчизняної вищої школи упродовж періоду, що минув після здобуття Україною незалежності були наступні:

- необхідність додання високого рівня заідеологізованості навчальних предметів, що залишився у спадок від колишнього СРСР;
- розрив науково-освітніх зв'язків;
- поступова (упродовж 90-х років) руйнація матеріальної бази вузівської освіти;
- відкриття приватних навчальних закладів, посилення конкуренції на ринку освітніх послуг;
- висока міграція наукового та науково-педагогічного персоналу в країни далекого і близького зарубіжжя;
- конвергенція змісту освіти, часткова відмова від лекційно-семінарської системи викладання (мова йде, насамперед, про ретельне селектування переліку предметів, що вивчаються, стандартизацію вимог щодо знань, умінь та навичок, запровад-

- ження активних та інтерактивних методів викладання);
- збереження залишкового принципу фінансування освітньої галузі;
 - перевантаженість навчальних планів та програм другорядним матеріалом;
 - слабкий контроль за якістю освітніх послуг та дотриманням ліцензійних умов;
 - значна втрата якості навчання, що зумовлена системним зниженням вимог і високою комерціалізацією освіти.

Наведені вище чинники, власне кажучи, й зумовили доволі критичний стан вітчизняної системи вищої освіти, що склалася у 90-х роках. Пожвавлення економічної діяльності починаючи з 2000-го року сприяло й прогресу в освіті, проте суттєвих зрушень в її матеріальній базі поки що не настало, хоча як відомо саме її стан, а також кваліфікація науково-педагогічного персоналу значною мірою визначають якість освітнього процесу. Кількісну характеристику зрушень що сталися у вітчизняній системі освіти останнім часом можна побачити на рисунку 2.

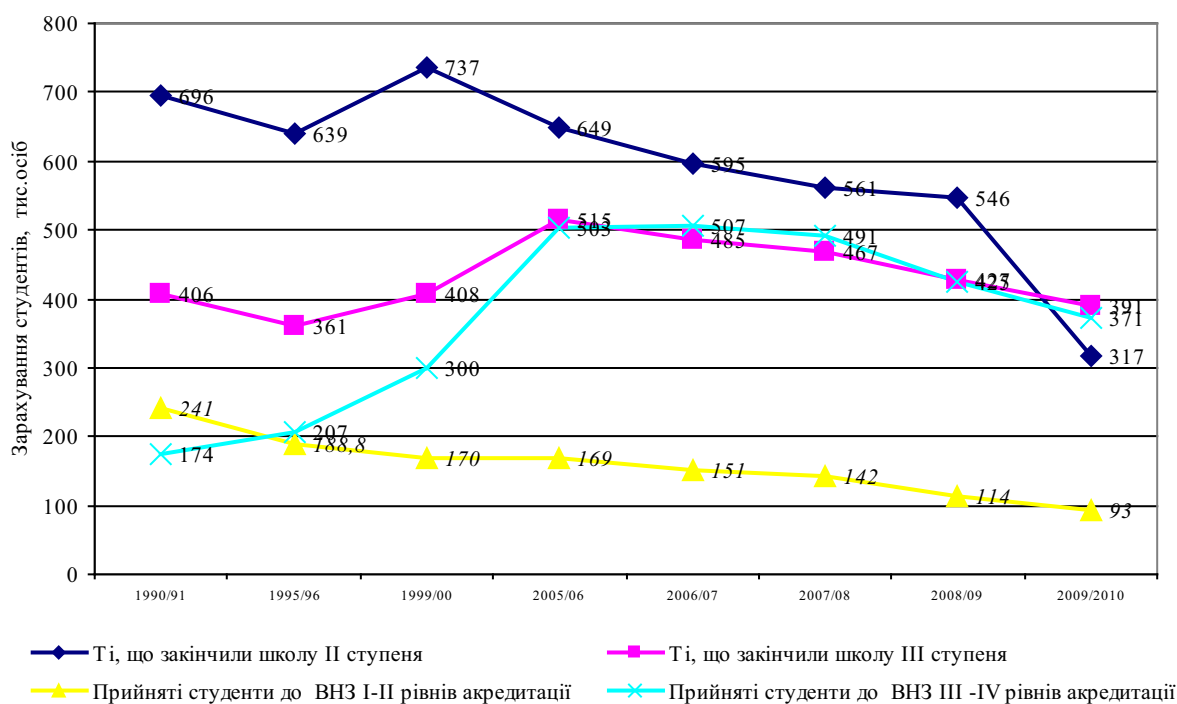

Рис. 2. Динаміка розвитку освіти в Україні

Побудовано автором за даними Держкомстату України.

Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua/operativ/operative 2005/osv_vik/osv_u/znz](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operative%2005/osv_vik/osv_u/znz)

Упродовж 1990- 2009 р.р. кількість випускників шкіл 2-ого ступеня (9 класів) та 3-ого ступеня (11 класів) зазнала значних змін, що були зумовлені цілим комплексом соціально-економічних, демографічних,

міграційних та інших причин. Загальна ж тенденція може бути проілюстрована таким чином: упродовж 1990/91 – 1995/96 років відбувалося значне скорочення числа випускників шкіл з 696 тис. до 639 тис. осіб (2 ступінь) та з 406 тис. до 361 тис. осіб (3 ступінь). У наступні п'ять років ситуація дещо покращилася і чисельність випускників 1999/2000 р.р. знову зросла, відповідно до 737 тис. та 408 тис. і, навіть, до 515 тис. (3 ступінь у 2005/2006 р.р.). натомість у наступний період відбувалось подальше зменшення чисельності випускників, яке сягнуло свого мінімуму у 2009/2010р.р., скоротившись відповідно до 317 тис. (2 ступінь) (зниження до рівня 1999/2000 у 2,4 рази) та 391 тис. (3 ступінь) (зниження у 1,3 рази). Природно, що зменшення кількості випускників 9-х класів упродовж 2009/2010р.р. суттєво знизить вже через рік (2011/2012) число абітурієнтів, які будуть претендувати на вступ до ВНЗ 3-4 рівня акредитації, втім, ще через один рік їх чисельність знову зросте. Доволі песимістичний прогноз мають перспективи ВНЗ 1-2 рівня акредитації, чисельність студентів в яких постійно зменшувалась (за період з 1990р. по 2009р. вона скоротилася у 2,6 рази), адже за високої доступності до університетської освіти можливості абітурієнтів щодо вступу до провідних ВНЗ значно розширилися.

Основні парадокси вищої освіти розпочалися у 2006-2007 навчальних роках. Один з них неупереджено констатував Держкомстат України відмітивши певну суперечність: середню школу на той рік закінчило 485 тис. осіб, а до ВНЗ 3-4 рівня акредитації поступило 507 тис. осіб. Це важко пояснити лише тим, що студентами стали також випускники минулих років, звільнені з лав армії, іноземці та ті, що здобували дві і більше освіти (приміром економічну та юридичну). За таких умов конкурс до більшості приватних вузів проходив формально, адже найважливішу роль при цьому відігравали фінансові можливості абітурієнта. Таку відмінність між тими, кого зарахували до ВНЗ і особами, що завершили середню школу можна назвати «статистичним конфліктом освіти в Україні» (на рисунку 2 це площа між кривою, що відображає кількість прийнятих студентів до ВНЗ III – IV рівнів акредитації та кривою, яка характеризує кількість випускників шкіл III ступеня на проміжку між точками А і В). З позиції ж маркетингу таку ситуацію доволі легко пояснити, адже пропозиція на освітні послуги вперше за всі роки значно перевищила попит, а сумарний

ліцензійний обсяг у декілька разів перебільшував кількість випускників шкіл. Якщо в державних ВНЗ зберігалось фінансове співвідношення навантаження 11 студентів на викладача, то у приватних ВНЗ задля збереження контингенту викладачів та студентів приймалося рішення про збільшення навантаження на викладачів та злиття груп. В багатьох випадках відтепер воно ставало більшим за максимально допустимі за «Законом України про освіту» 900 годин на рік. Певною мірою ситуація почала вирівнюватись з 2009/2010 навчального року, коли різниця між тими, хто закінчив повну середню школу і тими, хто вступив до ВНЗ сягнула 20 тис. осіб, хоча і це не є показником ефективної освітньої стратифікації суспільства.

З огляду на наведене вище і враховуючи ситуацію що склалася в системі вітчизняної освіти можна передбачити, що на формування освітнього ринку в Україні вже найближчим часом вплине цілий ряд новітніх, у тому числі глобального характеру тенденцій:

1. Очікуване зростання тривалості освіти, яка в Україні має змінитися з 11,3 до 14,6 років, тобто в 1,3 рази. Аналогічне збільшення термінів освіти тільки дещо в інших часових рамках відбудеться в США, а також у більшості інших постіндустріальних держав. У Словенії, наприклад, зростання терміну освіти буде майже рекордним – в 1,85 рази.

У цілому зміни у тривалості освіти стануть характерними для всіх держав світу, проте для постіндустріальних вони ставатимуть ще більш вражаючими, та такими, що яскраво ілюструють глобальну конвергенцію освітніх систем, що й наочно проілюстровано у таблиці 3.

2. Наміри держави зарегулювати ринок можуть виявитися як це не дивно безуспішними, адже якщо приватні навчальні заклади реалізуючи свої концепції щодо прийому на перший курс активно проводять рекламні акції, олімпіади, встановлюють спеціальні знижки щодо оплати за навчання відмінникам і, врешті-решт, орієнтуються на попит та пропозицію освітніх послуг, чітко сегментуючи при цьому як географічно, так і відповідно до вікових груп секторальний ринок, то державні ВНЗ таких масштабних дій не роблять, принаймні більшість.

Характерним прикладом зарегулювати ринок було рішення Міністерства економіки України (2009) взяти під контроль процес ціноутворення саме у ДВНЗ. Зокрема, проведена перевірка щодо рівня

цін у державних навчальних закладах та відповідності порядку затверджених спільним наказом МОН, Мінфіну та Мінекономіки «Про затвердження Порядку визначення вартості платних послуг, що надаються державними навчальними закладами» встановило, що ціна за один рік навчання в ДВНЗ варіювалася від 1,7 тис. гривень на рік до 10,2 тис. (2009), перевищуючи при цьому обґрунтовані ціни на 10-35%. Як пропозицію Мінекономіки запропонувало прийняття відповідного регуляторного акту, який у цілому можна звести до наступної форми (див. табл.4)

Таблиця 3. Очікувана тривалість освіти серед країн, що мають найвищий і дуже високий показник ІРЛП

Тривалість навчання (років)	Країни	Кількість країн	Питома вага у групі, %
11,1-12,0	Андорра, ОАЕ, Багамські острови, Тринідад і Тобаго, Коста-Ріка, Албанія, Вірменія, Беліз, Ямайка, Туреччина	10	11,8
12,1-13,0	Катар, Кувейт, Малайзія, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Македонія, Маврикій, Грузія, Алжир	9	10,6
13,1-14,0	Гонконг, Люксембург, Кіпр, Бруней, Барбадос, Хорватія, Панама, Саудівська Аравія, Мексика, Болгарія, Сербія, Перу, Іран, Бразилія, Еквадор, Колумбія, Йорданія, Тонга	18	21,2
14,1-15,0	Ліхтенштейн, Австрія, Сінгапур, Словаччина, Мальта, Угорщина, Бахрейн, Чілі, Чорногорія, Румунія, Білорусь, Російська Федерація, Україна, Венесуела, Туніс	15	17,5
15,1-16,0	США, Канада, Швеція, Німеччина, Японія, Швейцарія, Ізраїль, Латвія, Казахстан, Бельгія, Великобританія, Чехія, Естонія, Португалія, Польща, Литва, Аргентина, Уругвай	18	21,2
16,1-17,0	Нідерланди, Південна Корея, Франція, Данія, Іспанія, Греція, Італія, Словенія	9	10,6
17,1-18,0	Норвегія, Фінляндія, Ірландія	3	3,5
18,1-19,0	Ісландія	1	1,2
19,1-20,0	Нова Зеландія	1	1,2
Понад 20,0	Австралія	1	1,2
Разом		85	100

Джерело: Доклад о развитии человека, 2010. М., 2010

Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010>

За умов створення та регулювання з боку держави освітнього ринку матимуть місце й деякі загрози, зокрема недостатнє врахування цінової пропозиції з боку приватних ВНЗ, а також зарубіжних університетів, заборона включати в кошторис понесених університетських витрат на капітальний ремонт, обладнання, а також адміністративне ігнорування елементу престижності того чи іншого факультету.

Таблиця 4. Очікувані наслідки прийняття регуляторного акту в сфері ціноутворення на ринку освітніх послуг [6]

Об'єкт впливу	Витрати	Вигоди
Населення	Витрат не зазнає	Захист громадян від цінового шоку
Суб'єкт підприємницької діяльності	У випадках порушення державної дисципліни цін несе витрати у вигляді економічних санкцій	Немає
Держава	Реалізація постанови здійснюється у межах діючих повноважень органів виконавчої влади, додаткових витрат не потребує	Обмеження інфляційних процесів в економіці. Реалізація державної політики в сфері регулювання соціально значущих послуг

3. Розширення чисельності іноземних студентів, що навчаються в Україні.

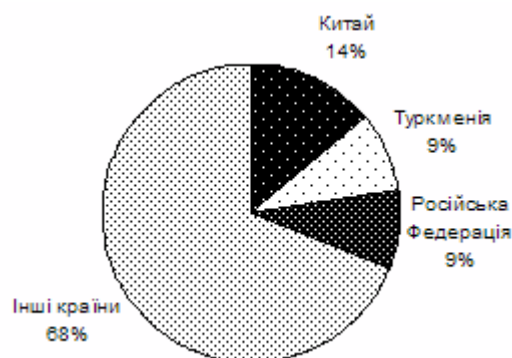

Рис.3. Географічна структура іноземних студентів, що навчаються в ВНЗ України, 2010

Джерело: Дмитро Табачник планує збільшити до 50 тисяч кількість іноземних студентів в Україні \ \ Режим доступу: <http://immigration-stoporg.ua/p=433>

Залучення іноземних студентів до навчання в українській ВНЗ завжди було надзвичайно важливою справою, адже з одного боку дозволяло вирішити численні матеріальні проблеми університетів, з другого – значно підняти престижність своїх закладів забезпечуючи таким чином наступне надходження з боку іноземців заявок на навчання. У радянські часи фактично безкоштовна підготовка фахівців для країн що розвиваються

вважалася важливим ідеологічним засобом укріплення світового впливу у державах «третього світу». Упродовж 90-х років ХХ століття ситуація змінилася, адже подальше утримання численних студентів з країн Азії, Африки, Латинської Америки було економічно недоцільним, а студенти з бувших соціалістичних держав Європи, за умов відкритості кордонів, намагалися здобути собі освіту в найпрестижніших університетах Західної Європи. Відтак, число студентів-іноземців суттєво скоротилося. Станом на початок 2010 року їх навчалася в Україні близько 45 тисяч, середня плата за навчання яких становила, за свідченням Міністра освіти і науки (МОН) України – 3300 дол. США у той час як для вітчизняних студентів вона коливалась в межах 1600 дол [7].

Доволі амбітне завдання МОН довести число студентів до 50 тисяч без сумніву могло б посприяти тому, що Україна увійшла б до складу двадцяти держав світу що надають найбільший обсяг освітніх послуг іноземцям. Водночас кількісний бік цієї справи не відображає достатньою мірою ті інноваційно-освітні процеси які вирують в усьому світі, яскравим доказом чому може слугувати складена автором географічна структура іноземних студентів, що навчаються в українських ВНЗ (див. рис.3).

Як випливає з рисунку найбільшу частку в українській вузах становлять китайські студенти – майже 14%, далі з невеликим відривом йдуть студенти з Російської Федерації та Туркменістану (8,6% та 8,5% відповідно). Разом це 31%. Далі із значно меншою вагою ідуть вихідці з В'єтнаму, Сирії, Йорданії, Марокко, Лівану, Ірану, Індії і цілого ряду африканських країн. Питома вага громадян постіндустріальних держав є незначною. Тим не менше й та частина, що перебуває на навчанні далеко не завжди має за основну мету здобування магістерської спеціальності. У багатьох випадках отримання візи на навчання є лише можливістю для легалізації свого перебування в Україні. Навіть після так званого завершення навчання у ВНЗ значна частина іноземців, насамперед з азійських країн відмовляється від повернення на Батьківщину, а для їхньої репатріації треба щонайменше 1000 дол.США.

Наведений вище аналіз тенденцій дозволяє вивести емпіричну модель українського ринку освітніх послуг, яка на нашу думку може визначатися його ємністю (W_{ukr}):

$$W_{ukr} = k * \left[\frac{(P_1 + P_2 - P_3) * 0,8}{C * R + \frac{P_4}{C_1 * L_1}} \right]$$

- де P_1 – чисельність випускників середньої школи 3-ого ступеня;
 P_2 – чисельність випускників попередніх років у т.ч. тих хто відновлює навчання після відрахування;
 P_3 – випускники та студенти, відбувають на навчання за кордон;
 P_4 – абітурієнти-іноземці, що виявили бажання навчатися в українських вузах;
 C – вартість навчання;
 R – індекс нової доступності;
 C_1 – вартість навчання для іноземців;
 L_1 – індекс цінової доступності;
 k – регіональний коефіцієнт еластичності, що враховує цінову залежність плати за навчання від платоспроможності населення;
0,8 – максимальний рівень прошарку осіб, що мають вищу освіту (взятий як субіндекс ІРЛП спеціально для України);
1,3 – коефіцієнт перспективного зростання тривалості навчання.
- Застосування пропонованої моделі для визначення ємності вітчизняного освітнього ринку дозволить вирішити декілька доволі важливих для країни питань:
- визначити оптимальну пропорцію тих, що поступили і тих, що завершили навчання;
 - оцінити перспективи ринку вищої освіти в Україні;
 - розробити рекомендації для державних ВНЗ щодо доцільної комбінації контрактного навчання.

Висновки

1. У глобальній соціально-економічній моделі розвитку пост індустріальних держав національна система освіти позиціонується як складна поліструктурна галузь, в якій чітко прослідковується ієрархічність, наступність початкової, середньої та вищої ланок та зумовлена цим комерційність, яку визначають як об'єктивні чинники (приведені витрати) так і суб'єктивні (наявність світового бренду, ефективна реклама, тощо). Характер та форми державного регулювання в освітній галузі (стандартизація, ліцензування, контроль за цінами, державна підтримка селективних освітніх програм), а також загострення конкуренції на ринках освітніх послуг створюють доволі складний феномен національних та глобальних

ринків, який характеризують висока динамічність, вразливість від впливу дій уряду, швидка зміна кон'юнктури, постійно зростаюча технологічність, посилення зв'язків з виробництвом та сервісними сферами.

2. Вітчизняний освітній комплекс посідає доволі міцні позиції на глобальному ринку освітніх послуг, тим не менше потенціал України ще й досі залишається нереалізованим через недостатньо конкурентну матеріальну базу, відсутність угод з найбільш розвинутими державами світу, про взаємне визнання дипломів, малоефективні рекламні компанії та акції задля залучення потенційних студентів з інших держав на навчання до університетів країни.
3. До ідентифікації освітнього потенціалу та оцінки на його базі глобальних позицій країни слід підходити виважено та обережно, адже значна частина індексів хоча й несе чимало вагомих аналітичних сигналів тим не менше не позбавлена цілого ряду недоліків серед яких найголовнішими є наявність інтрузій (поява у рейтинговому ряді країн-лідерів держав «третього світу»), валідність отриманих результатів, недосконалість статистичного обліку в державах що розвиваються.
4. Упродовж усього періоду незалежності України система освіти, насамперед вищої, відчула на собі дію цілого ряду внутрішніх та зовнішніх чинників, зокрема: долання заідеологізованості навчального процесу, недостатнє фінансування програм, загострення конкуренції в освітньому просторі, слабкий контроль з боку держави за якістю освітніх послуг та дотриманням ліцензійних умов, високої міграційних наукових та науково-педагогічних кадрів, поступової конвергенції в рамках Болонського процесу форм, змісту та якості освіти. Разом узяті це створило рідкісний у світовій практиці феномен «статистичного конфлікту в освіті», що спостерігався в Україні впродовж 2005-2008р.р, коли чисельність прийнятих на перший курс ВНЗ 3-4 рівня акредитації виявилася більшою за кількість випускників шкіл 3-ого ступеня.
5. Розробка ефективної прогностичної моделі розвитку вітчизняної вищої освіти потребує чіткої ідентифікації та обґрунтованості. Найбільш доцільним підходом при цьому слід вважати розрахунок

ємності вітчизняного ринку освітніх послуг, який являє собою добуток числа випускників шкіл 3-ого ступеня поточного і минулих років, співставлений з вартістю навчання та індексом цінової доступності, скерований на реальні потреби у навчанні (індекс 0,8), а також певної кількості іноземних студентів абітурієнтів, що виявили бажання навчатися в українських ВНЗ, скорегований на встановлену вартість навчання та індекс цінової доступності. Важливим доповненням до описаної вище дослідницької моделі є регіональний коефіцієнт еластичності та коефіцієнт перспективного зростання тривалості навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доклад о развитии человека 2010. Индекс развития человеческого потенциала. Статистическое приложение.-М.:2010. – С.143-196
2. Annual Global Competitiveness Report 2010 <http://www.weforum.org/en/media/publications/AnnualReport/index.htm>
3. Peanos S. The financing of education systems // Education for the twenty-first century.- UNESCO, 1998. - 533p.
4. Wolfe B., Haveman R. Accounting for the social and non-market benefits of education.- 2000.-39p.
5. Держкомстат України \Режим доступу :<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operative2005/oskriki>
6. Аналіз регуляторного впливу проекту постанови Кабінету Міністрів України “Про удосконалення механізму регулювання плати за послуги у сфері освіти” \Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=137199
7. Імміграція — стоп! Дмитро Табачник планує збільшити до 50 тисяч кількість іноземних студентів в Україні \Режим доступу : <http://immigration-stop.org.ua/?p=433>